

Piplinger og kultur- og naturbaserte opplevelser

Røysland gård

Av

Anne-Guri Kåsene

Dato

26. mars 2006

Arbeidsrapport nr. 5 2007

Telemarksforsking-Bø

****Konfidensiell****

(fram til 1.4.09)

Konfidensiell fram til 1.4.09

© Telemarksforsking-Bø 2007
Arbeidsrapport nr. 5
ISSN 0802-3662
Pris: kr. (ikke til salgs)

Telemarksforsking-Bø
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: 35 06 15 00
Fax: 35 06 15 01
www.telemarksforsking.no

FORORD

Denne rapporten inneholder forslag til nye opplevelsesprodukter på Røysland gård i Bø.

Bedriftprosjektet startet opp med bakgrunn i programmet Forskningsbasert Kompetansemegling. Prosjektperioden har vært fra april 2006 til april 2007. Prosjektet skulle etter planen vært ferdig 1.4.2006, men på grunn av oppdragsgivers sykdom, ble ferdigstillingsdato utsatt til 1.4.2007. Disse forhold har også medført at prosjektet i noe grad er blitt forandret underveis i prosjektperioden.

Forprosjektet er finansiert av Innovasjon Norge og SkatteFunn. I tillegg er det lagt ned mye egeninnsats fra Røysland gård, både av Mary-Ann Ulrichsen (prosjektansvarlig fra virksomheten) og Ellen Ulrichsen.

Telemarksforskning-Bø, v/Anne-Guri Kåsene, har vært prosjektansvarlig fra FoU-instituttet, og stått for utarbeidelse av denne rapporten.

Bø, mars 2007

Anne-Guri Kåsene
forsker

Konfidensiell fram til 1.4.09

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	Bakgrunn	9
2	Mål og planlagte aktiviteter	9
3	Beskrivelse av FoU-behovene og nye muligheter	10
4	Historiemateriale og kilder	11
4.1	Historier, segner og fortellinger fra Røyslandområdet	11
4.1.1	Historier om bjørn og bjørnelandskapet	11
4.1.2	Fortellinger om huldrer, tusser og de underjordiske	12
4.1.3	Hestehistorier og -segner	13
4.1.4	Piplingene	14
4.1.5	Mormor Eva's brev med fortellinger om bryllupet ved tjernet	15
5	Gårdsferie og "Piplingveien" som opplevelsesprodukt	15
5.1	Konseptet - gårdsferie	15
5.2	Målgrupper	15
5.3	Overnatting	16
5.4	Ponnier	16
5.5	Piplingene og piplingstien	16
5.5.1	Piplinghola	17
5.5.2	Ølla	18
5.5.3	Nepekåsa	18
5.5.4	Brønnsjordet	19
5.6	Piplingmeny for barn/familier	19
5.7	Piplingfest	19
5.8	Andre eventyr og fortellinger	19
5.9	Landskapet på Røysland	19
5.10	Andre gårdsferieopplevelser	20
6	Piplingskålen som opplevelsesprodukt	21
6.1	Langhus og skåle	21
6.2	Piplingskålen på Røysland	22
6.3	Utleie av piplingskålen	23
6.4	Piplingskålen og opplevelsespakker	23
6.4.1	Vinteraktiviteter på Røysland	24
6.4.2	Piplingkostymer og salgsobjekter	24
6.5	Målgrupper	25
7	Formidling	26
7.1	Eventyr og myter	26
7.1.1	Piplingene på Røysland – myter, eventyr eller fortellinger?	26
7.2	Muntlige fortellinger og fortellerkunst	27
7.3	"Nettpipling" - Piplingene på nettet	28
7.4	Brosjyrer/Reklamemateriell	28
8	Aktiviteter og investeringer	29

Konfidensiell fram til 1.4.09

SAMMENDRAG

Røysland driver gårdsturisme på Stoklandheia i Bø, og er med i Bø gardsturisme. Fram til 2006 drev Røysland gård også aktivt som ridesenter, og Mary-Ann Ulrichsen drev med rideinstruksjon. Nå er det slutt med tilbudet av rideinstruksjon, men gården har ponnier, som blant annet benyttes av gårdsturistene. I tillegg tilbyr gården stallplassutleie for hest.

Ulrichsen har nå bestemt seg for å satse mer på gårdsturisme. Dette FoU-prosjektet har derfor hatt som formål å foreslå nye tilbud med utgangspunkt i stedets særpreg, og foreslå ny opplevelsekonsept.

Arbeidsmetodikken har vært innsamling av lokalhistorisk materiale og dialogbaserte innovasjonsprosesser. Prosjektet har kartlagt lokalhistorisk materiale for å dokumentere hva som finnes av historier, segner og fortellinger fra Røyslandområdet. I tillegg ble noen "historiefortellere" invitert til Røysland til samtale om gamle historier og fortellinger fra Stoklandheia. Det er også gjennomført en idédugnad i regi av KaosPilotene, som hadde som formål å generere nye forslag til aktiviteter og tiltak for Røysland.

Det fins mye nedskrevet historiemateriale om tusser/huldrer, bjørnehistorier og gamle hestehistorier fra Stoklandheia og Årmodalen. I tillegg er det mange fortellinger om "piplingene", fortalt av Guro Røysland. De mange piplinghistoriene som Guro Røysland fortalte på første halvdel av 1900-tallet, er en del av den muntlige fortellertradisjonen, som er blitt fortalt videre gjennom flere generasjoner på Røysland.

Piplingene hadde sitt tilhold på Røysland, og var underjordiske "folk", som Guro Røysland fortalte at hun hadde sett mange ganger. Røysland har mange historier om piplingene, og en egen piplinghole like ved gården. Piplingene er spesielt for Røysland, og vi kjenner ikke til andre "piplingsteder" her i regionen eller andre steder.

Røysland vil derfor nå utvikle merkevaren Røysland som piplinggård, og lage ulike aktiviteter knyttet til de ulike piplingbegrepene og -hendelsene.

- 1) Gårdsferie med "piplingveien" som opplevesprodukt (kapittel 5)
- 2) Piplingskålen som opplevelsesprodukt (kapittel 6)

Målgruppa for gårdsferie og aktiviteter langs piplingveien er familier med barn fra 2-12 år. Konseptet inkluderer overnatting på gården, stell og riding av ponnier, fortellinger om piplingene, tur på piplingstien med ulike piplingaktiviteter og andre natur- og gårdsferieopplevelser. Konseptet er en utvidelse av eksisterende overnattingstilbud, men med større fokus på opplevelser med innhold, og ikke bare overnatting.

De andre opplevelsesproduktene er knyttet til piplingskålen. Røysland har planer om å bygge et eget langhus i hyllelandskapet på gården, etter modell fra de gamle langhusene, med

Konfidensiell fram til 1.4.09

byggematerialer i stein, tre og torv. Langhuset skal benyttes som utleie, og kunne romme større grupper. Målgruppa er bedrifter, organisasjoner, grupper av hotellgjester fra regionen, vennegjenger, klubber, jubileer, osv. Konseptet skal bygges opp med ulike aktivitets- og matmenyer. Tilbudet av aktiviteter og underholdning skal ta utgangspunkt i Røyland sitt særpreg; *piplingene og Røysland som piplinggård*. Det skal utvikles egne ”piplingmenyer” i samarbeid med lokale cateringselskap.

Fortellingene om piplingene og ”fysiske” aktiviteter rundt dette, skal bidra til å utvikle merkevaren om piplingene og Røysland som piplinggård. Det er viktig å bevare ”eierskapet” til fortellingene *til Røysland*. Formidling av alle fortellingene bør assosieres til Røysland. Slike assosiasjoner vil bli forsterket gjennom en bevisst holdning til bruk av fortellingene og til selve fortellerkunsten.

1 BAKGRUNN

Forprosjektet på Røysland kom i gang som del av programmet ”Forskningsbasert Kompetansemegling”. Arbeidsmetodikken i forskningsprogrammet er at en kompetansemegler tar kontakt med bedrifter/virksomheter, og gjennom besøket får til en dialog med leder/eier om ulike problemstillinger som virksomheten har. Målet er å utløse FoU-problemstillinger som virksomheten er opptatt av, og som den ønsker å få løst. Det er virksomhetens egne behov som skal stå i sentrum.

Røysland driver gårdsturisme og har i flere år drevet eget ridesenter. På ridesenteret var der tidligere 20 hester og rideundervisning hver dag, og i tillegg terapiriding en dag i uka. I helgene var der ”drop-in”-timer, kurs og treningssamlinger. Ridesenteret var i drift hele året. I området rundt gården er det bygd egne feltrittløyper.

På grunn av sykdom, har eier nå slutta med rideinstruksjon. Ulrichsen eier nå 2 hester og 4 ponnier. I tillegg er der noen hester som eies av andre og som leier stallplass. Sommeren 2006 ble det kun satset på ponniriding på Røysland, noe som var svært vellykket. Målgruppa var familier med barn fra 2 år og oppover. Røysland har ett gjestehus, med overnattingsplass til 7 personer. Prisen per døgn er i dag kr 900. Planen er å bygge en leilighet til, slik at de får to utleieenheter. Det er ”Sommarlandperioden” som blir basisperioden for turister på gården. I tillegg kan de ta i mot familier i andre ferier i året (høst/vinter). Konseptet bør være slik at familiene kan gjøre noe sammen, og slik at foreldrene er aktivt med sine barn rundt i aktivitetsløypa. Ulrichsen ønsker å legge til rette for størst mulig grad av ”selvhjelp” på gården og i denne løypa. For eksempel skal familiene ha ansvar for ”sine” ponnier i den tiden de er på Røysland. Opplæring i dette vil bli gitt når familiene ankommer. I tillegg er det muligheter for å ha noen høns, kaniner og geiter, som også familiene kan ha ”ansvar” for.

Røysland gård er med i Bø Gardsturisme, der flere gårder samarbeider om markedsføring og salg av gårdsovernattinger i Midt-Telemark. Gården Røysland ligger på Stoklandheia (470 moh), mellom Bø og Notodden. Røysland er en gammel gård med mye historie, både om gården og området rundt.

2 MÅL OG PLANLAGTE AKTIVITETER

Hovedmål – forprosjektet:

Prosjektet skal foreslå nye opplevelsestilbud med utgangspunkt i stedets særpreg og unikhhet.

Delmål:

- Kartlegge/dokumentere historiemateriale
- Utvikle nye opplevelsesprodukt og spesifisere innholdet i opplevelsespakkene

Konfidensiell fram til 1.4.09

- Foreslå formidlingsformer egnet til opplevelsesproduktene
- Målgrupper og lønnsomhet

Et viktig delmål er å utvikle opplevelsestilbud også utenom ordinær turistsesong (utenom ”Sommarlandsesongen”).

Planlagte hovedaktiviteter og metoder:

- Kartlegge, dokumentere og velge ut historier/segner/eventyr fra Røysland og området rundt. Forskningsmetoden her er å gå gjennom lokalhistorisk materiale som omtaler Røyslandområdet, og gjennomføre samtaler med 3-4 gjenlevende personer som kan bidra i den muntlige fortellertradisjonen. Dette materiale skal kunne brukes langs ”opplevelsesstiene” rundt Røysland. FoU-utfordringene går ut på å utvikle ideer om hva som kan benyttes av dette materiale, hvor det kan benyttes, og i hvilke sammenheng samt formidlingsmåter for fortellingene, og i tillegg hva som må til for å få dette realisert (av praktisk tilrettelegging, eventuelt utstyr, osv).
- Kartlegge stedets naturressurser og foreslå ”naturprodukter” som del av ”opplevelsespakken”. Slike naturressurser vil kunne være av både estetisk art, men også i form av aktiv deltakelse og innlevelser.
- Lage 2-3 ulike opplevelsespakker med ponnier, ponniaktiviteter og andre opplevelser i området rundt Røysland, som for eksempel kan inkludere:
 - Historiefortelling (f eks om Piplingene, Bjørnelandskapet, Hemmeligheten, ..)
 - Eventyr/skuespill/fortellinger om Piplingene
 - Mat og servering
- Formidlingsformer
- Vurdere målgrupper og lønnsomheten i de ulike ”opplevelsespakken”.

Prosjektet skal ha fokus på stedets særpreg og unikhet. I tillegg skal det legges vekt på *innlevelser* (dvs. aktiv deltakelse i naturopplevelser), som del av ”opplevelsespakken”.

3 BESKRIVELSE AV FOU-BEHOVENE OG NYE MULIGHETER

I prosjektbeskrivelsen¹ er det skissert følgende problemstilling; ”I 2006 er planen å ansette to nye rideinstruktører på Røysland. Den ene med Trinn 3 utdanning. Planen er å utvide tilbudet av riding, både ved at Røysland gård og ridesenter får høyere nivå på instruktørkompetanse, og ved at de ønsker å utvikle nye *aktivitetstilbud på og rundt gården*. Aktivitetstilbudene skal blant annet være knyttet til den 1.5 km lange tur- og rideløypa som allerede er opparbeidd i området rundt Røysland. Røysland er en gammel gård, som det er knyttet mye historie til, ikke bare til gården, men også til området rundt. Ulrichsen vil samle det historiematerialet som fins (både skrevne og muntlige kilder), og bruke noe av dette som del av opplevelsestilbudet på gården. Tidligere ble den opparbeidede turløypa benyttet til feltrittriding. Ulrichsen vil utvikle nye opplevelser langs denne løypa, ikke

¹ Fra prosjektbeskrivelsen og søknaden til Innovasjon Norge (datert 10.11.05) og søknaden til SkatteFunn (22.02.06).

bare på sommerstid, men også som tilbud om vinteren, f eks med kanefart, mini-ski bak ponnienne, osv.”

På grunn av sykdom ble prosjektet utsatt ca ¾ år, og eier og familien har nå bestemt at Røysland ikke lenger skal tilby tradisjonell rideinstruksjon, men heller arbeide for å utvikle gårdsturismekonseptet og tilby ponniriding og aktiviteter på og rundt gården. Ulrichsen vil altså utvikle gårdsturismekonseptet, og lage nye opplevelser som kombinerer ponnier, ponniridning og natur- og kulturopplevelser.

Det er et potensial i å benytte ponnienne til ulike opplevelsesbaserte aktiviteter, både i treningsløypene rundt gården og i det vakre området rundt Røysland. Ulrichsen ønsker å utvikle gårdsturismekonseptet, både ved å utvikle nye aktiviteter med ponnier og lage tema-tilbud med utendørs ponniriding og ulike aktiviteter knyttet til ride- og turtraseene. Primærmålgruppa er Sommarlandturister, og særlig familier med barn fra 2 år og opp til 12 år. I tillegg skal det også utvikles tilbud utenom ”Sommarlandårstiden”, altså i perioden 20. august til 10. juni.

4 HISTORIEMATERIALE OG KILDER

4.1 Historier, segner og fortellinger fra Røyslandområdet

Vedlagte litteraturliste viser en oversikt over skriftlige historiekilder fra Stoklandheia, Årmoddalen og Lifjellområdet, knyttet til tema (se nedenfor). I tillegg inviterte Ulrichsen noen ”historiefortellere” - med godt kjennskap om Stoklandheia - til Røysland 11.10.06. Følgende ”fortellere” var med på dette: Ingebjørg Bråten, Kittil Dalen, Oddvar Dalen og Gunhild Kinck. I tillegg var Olav Jørgedal og Knut og Tone Årmod invitert, men de kunne dessverre ikke komme. På dette møtet kom det ikke fram noe særlig, verken om piplingene, eller annet relevant materiale som Røysland kan bygge videre på. Trolig er det mer å finne i lokalhistorisk materiale, og ikke minst i piplinghistoriene fra Røysland.

Vi har i prosjektet valgt å fokusere på både tema og steder i nærområdet til Røysland/Stoklandheia/Årmoddalen. Følgende tema har blitt kartlagt:

1. Bjørnehistorier og bjørnelandskap
2. Fortellinger om huldrer, tusser og de underjordiske
3. Gamle hestehistorier
4. Piplingene
5. Fortellingen om Tussebryllupet

4.1.1 Historier om bjørn og bjørnelandskapet

Det fins relativt mange historier om bjørn fra Lifjellområdet og Årmoddalen. Boka ”Lifjell i farne tider”, fra s 62 - s 69, har slike fortellinger; ”Bjønne i Brø'løs” (ved Gavlesjå), ”Bjønne ved Gavlesjå”, ”Bjønneskyttaren Halvor Sågadalen”, ”Bjønne på Myregrav” (under Himingen), ”Bjønne på Høllan”, ”Bjønne jakt under Himingen”.

Konfidensiell fram til 1.4.09

Boka om norskamerikaneren Ola Andreassen har og bjørnehistorier, side 81, om "Stor-Anders".

I bøkene til Olav Nordbø er det flere bjørnehistorier; I boka "Før i tida", side 56-67, om bjørnen på Stoklandheia og andre bjørnehistorier. I en annen bok, "Segner og sogur", av Olav Nordbø, forteller han eventyret om "Gjætsleguten og bjørnen", s 9.

Moltke Moe har bjørnehistorier fra Lifjell, side 63-64.

I boka, "Gamalt frå Telemork. Segner og sogur", av Chr. Gunnheim, er det bjørnehistorier fra Lifjell/Gavlesjå, blant annet om "Bjørnejakt i Blaaulvfjellet, s 237, og fortellingen om bjørneskytterne Halvor og Olav Sagadalen, s 233-238, og fortellingen om Hølje Døvre-dokk (s 127) .

Bak Røysland fins det et område som heter Bjønndalen. Vi har ikke klart å finne ut hvorfor denne dalen heter slik, men trolig er det fordi noen har sett bjørn der oppe. I notatet² som er skrevet om Årmoddalen, står det at det var bjørn på Øverlandstulen i 1913.

4.1.2 Fortellinger om huldrer, tusser og de underjordiske

I bøkene er det også mange huldrehistorier. Særlig finner man mange slike historier i heftet "Gamal tru" av Nordbø og Gundersen. Heftet inneholder segner og soger fra Bøherad, noen av dem er knyttet til spesielle steder og hendelser i Bø, andre har ikke slik tilknytning, men er huldrefortellinger som sikkert har vært på folkemunne i tidligere tider. Eksempler på huldrehistorier fra heftet "Gamal tru" er; "Huldre-elsk", s 8, "Huldrestut og sylv" (om Lifjellkongen), s 9, og "Tussehesten", s 11 (se nedenfor).

I boka "Segner og sogur" (Nordbø) er det historier om "Huldra på Lifjell", s 45, "Tusseri på Lifjell", s 45, "Huldrejenta som bela³" (fortelling fra Heia), s 48, "Huldrer i fjellet" (Gavlesjå/Grønbygil), s 49, og "Ein huldregard" (ved Hollane), s 56.

Liv Bratterud fra Årmoddalen er den som er mest kjent når det gjelder mange slags folke-minne, og det var også henne Moltke Moe snakket mye med og skrev ned segner og fortellinger fra, da han var i Bø (blant annet i 1878)⁴. Boka "Folkeminne fra Bøherad" har en del av disse fortellingene. Også Moltke Moe hevder at han på en tur fra Årmoddalen og til Saualand hadde en merkelig opplevelse. Han kom til å vingle på veien, og da møtte han en flokk med gråkledde. De verken talte eller svarte, og de vek unna da han prøvde å komme innpå dem. De var bevæpnet med buer, og ute på en myr såg han en mannehaus og flere

² Forfatter ukjent. Notatet har vi fått av Gunhild Kinck.

³ fridde

⁴ "Lifjell i fjerne tider", s 103

masker spikra til trestuver. Selv mente Moltke Moe at dette var et fantefølge, men bygdefolk mente at det var de underjordiske (piplingene?) som hadde vist seg.

Anne Øverland har i boka si "Dikt og Songar" et eget dikt om "Årmoddalen og Liv Bratterud", s 13, og der Øverland forteller at "eventyra levde i stoga hennar Liv".

4.1.3 *Hestehistorier og -segner*

I forbindelse med ponniaktivitetene, kan det trolig også være aktuelt å bruke ulike lokale historier om hest og de underjordiske. Noen slike er gjengitt nedenfor:

Haugebonden var hest (fra boka "Segner og sogur", s 74, til Olav Nordbø).

"For mange år sidan hende det noko rart på ein gard. Det var i slåttonna og dei dreiv og kørde hø. Det såg ut til å bli regn og ruskever og dei vilde gjerne få inn alt det høyet som var tørt.

Dei hadde nett lesst i eit høyllass da det gjekk so gale at hesten tro seg. Dei laut sprette frå og la lasset stå. Korleis skulde dei no få lasset på låven? Dei orka ikkje å dra eller skuve det opp den bratte og tunge låvebrua. Dei tenkte det var ikkje anna råd enn å lesse otor og bera høyet inn i dottar og byrder.

Det var i skrømtinga⁵, og med dei stod og prata om dette kjem der ein liten gutongvalp gåande. "Hot æ de de stend å lurar på da?", spurde han. Jau, dei fortalde at hesten hadde trae seg, og at dei ikkje skjønna korleis dei skulde få lasset på låven. "De ska' eg greie de", sa den vesle tassen. So tok han skjekan og drog lasset opp brua og inn på låven som ein let⁶. "De hadde eg aller trudd du hadde orka", sa mannen. Da lo den vesle godt. Det var haugbonden, det."

I boka til Nordbø er det også flere andre historier om haugebonden, og som er fra området rundt heia, "Haugebonden på heia" (frå Lona), s 78, "Haugebonden på Reshjem", s 78.

Tussehesten (segn henta fra heftet "Gamal tru" av Olav Nordbø og Tom Gundersen).

"Det var ein mann oppe i skogen som hørde ein hest kom i rasande trav og stoppa utanfor døra hans. Mannen gjekk ut. Der stod ein hest med tom sale. Mannen vilde ta i hesten, da var det som å ta i lause lufta. Det var ingen ting. So strauk hesten sin veg.

Ei beite etter banka det på døra, og inn kom ein mann. Han helsa og sa: "Kvifor kom du ikkje ista, eg sende hest etter deg?" "Her kom ein hest med tom sale", sa mannen. "Er det den hesten du meiner?" "Ja", sa den framande. "Det var meininga du skulde vera med. Men du kom ikkje. Og hadde du kasta stål over hesten, så hadde du hatt han. Då hadde han vore din." "Hadde eg visst det, so skulde eg kasta kniven min over han", sa mannen, "men han snudde og tok ut so fort, og ikkje tenkte eg over det heller, å da eg tok etter han, var det som å nova i lause lufta."

Det var tussehesten det."

⁵ skrømtinga = skumringa

⁶ let kan bety skimt eller glimt

I boka til Olav Lyngestad forteller Ola Andreassen og Nils Folkestad om den uvanlige store snøen på Lifjell i 1901, og om slitet til både hester og folk på tur mellom Hollane og Gavlesjø. I den samme boka er det også et kapittel om "Årmoddalen før i tida" (s 109), som beskriver de ulike stedene i Årmoddalen og hendelser fra tidligere tider. Det finnes og et eget notat⁷ (forfatter ukjent), om gårder og slekter i Årmoddalen.

4.1.4 Piplingene

4.1.4.1 Definisjoner og historiske kilder

Det fins lite skrevet om *piplingene*, men definisjonen på en pipling er "noe som er lite om folk eller fe".⁸ På Røysland har de *piplinghola*, og Guro Røysland, som bodde på Røysland første halvdel av forrige århundre, har fortalt om piplingene, og at dette var "små grå folk som gikk midt i veien"⁹. Guro gikk derfor aldri midt i veien, for det var piplingenes "plass". Det finnes ikke noe nedskrevet om hva som er historien bak *piplinghola*, men på folkemunne går det historier om at det har kommet en del "uvanlige" lyder fra denne hola.

I boka "Før i tida" er piplingebegrepet brukt (s 161-162), men kanskje i en litt annen sammenheng, og da som lyder som ble sett på som varselstegn på noe ille som skulle skje.

Følgende historier illustrerer dette:

"På Tveiten låg gamle Bergit Moen sjuk. Det heldt på å *pipe* å let frå stugudynna te vøndeie der ho låg, så snudde det attende, å så heldt det på. Eg blei redd og torde ikkje gå ut. "Dæ æ imot fægda¹⁰ dæ.", sa Hans. Å dæ kom fær meg au at dæ va nokko dæ varsla, nokko som kom te båvas¹¹. Den natta døde gamle Bergit."

"Det var noko dei kalla *piplingen* eller *pipledraugen*. Det var som ei mus peip. Dei meinte det var varsel om feigda. Det var som ei hengetyte spela ute i grase. Dei lika ille å høyre det i nærleiken av husa. "

"Far var sjuk i 11 år, frå han var 42 te han var 53 år, da døde han. Fyre han døde, skreik *pipelen* så fælt. Han *pipla* å skreik. Dæ va ei gvit mus, å dæ var nest fyre far døde."

"Dei høyrdde stundom noko dei kalla *pipledraugen*, noko som let i jorda. Det var fyre feigda."

⁷ Ulrichsen fått kopi av dette notatet.

⁸ Norsk Ordbok 2014, grunnmanuskript

⁹ Ellen Ulrichsen refererte (27.10.06) til hva Guro Røysland hadde fortalt om piplingene.

¹⁰ Fægda trolig det samme som feigda som betyr "varsler døden"

¹¹ Båvas betyr "å skje"

4.1.4.2 Piplingene på Røysland

Piplingene var underjordiske ”folk”, som bodde i steinrøyser eller hauger. Folk måtte ikke røre slike steder. Det var farlig, fordi det ville ”straffe seg”, og gå ut over buskapen. På den måten har slike steder fått en slags ”autoritet”. Folk ble ”straffet” hvis de ikke hadde respekt for de underjordiske.

Røysland har fått navnet sitt etter piplingene, fordi piplingene bor i steinrøysene på og rundt gården. Piplingene er omtalt i gjesteboka på Røysland, og besøkende/turister er interesserte i og leser om piplingene når de er på Røysland. Det er også mange som spør etter hvor piplingehola er. Unger som har besøkt piplingehola, og som ser at f eks kjeksen i hola er rørt på, syns at det er veldig spennende.

4.1.5 Mormor Eva’s brev med fortellinger om bryllupet ved tjernet

Denne fortellingen er håndskrevet av mormor Eva¹² til julaften 1979, og handler om å sanse naturen (se, lukte, føle, lytte). Fortellingen handler om rev og mus, rådyr, den brandete katten, tussejenta som holder på å drukne, tussefrieri og tussebryllup. Den ”lokale” fortellingen er svært godt egna som høytlesing, eller som muntlig fortelling sammen med andre opplevelser på Røysland. Den kan leses som en samla fortelling, eller deles opp i mindre fortellinger, som kan brukes hver for seg.

5 GÅRDSFERIE OG ”PIPLINGVEIEN” SOM OPPLEVELSESPRODUKT

Dette konseptet går ut på å benytte den allerede opparbeidede ridestien som er på Røysland. Langs denne stien er det mange muligheter for å lage aktiviteter med innhold, som kan gå inn som del av et totalopplevelseskonsept under gårdsferieopphold på Røysland.

5.1 Konseptet - gårdsferie

Hovedelementene i konseptet består av:

- Overnatting i leilighet med selvhushold
- Stell av og riding på ponnier
- Piplingene og piplingstien
- Eventyr (forskjellige eventyr avhengig av type gjester og målgruppe)
- Andre natur- og gårdsferieopplevelser

5.2 Målgrupper

Målgruppa er *primært familier med barn fra 2-12 år*, og hovedsesongen er ”Sommarlandperioden”. I tillegg er det aktuelt å tilby konseptet i enkelte helger, og i andre ferier (høst, vinter, påske).

¹² Eva var mormor til Mary-Ann Ulrichsen

Andre målgrupper er *familier som bor på andre gårder*, og som vil ta del i opplevelsene på Røysland. Slike opplegg forutsetter at det er til faste tider, f eks en eller to ganger i uka, eller til avtalt tid.

5.3 Overnatting

Røysland har i dag en leilighet med sengeplasser for inntil 7 personer. I tillegg har de planer om å bygge en leilighet til, med samme antall sengeplasser. De vil da få overnattingsplass til 12-14 personer eller to familier/grupper.

5.4 Ponnier

Stell og riding av ponnier skal være en del av opplevelsestilbudet for gårdsbesøkende og familiene på Røysland. Familiene skal ved ankomst til gården få opplæring i stell og riding av ponnierne. I ”velkomstopplegget” - som i tillegg til å vise praktiske ting om leiligheten og gården, og opplæring i ponnistell og ponniriding - også skal inneholde en fortelling der ”ponnier” formidler fortelling om piplingene (fortelling skrevet av og som formidles av Mary-Ann).

5.5 Piplingene og piplingstien

En viktig del av tilbudet og *særpreget* på Røysland er Piplingene og Piplinghola. Piplingene og alle fortellingene rundt dette gjør at oppholdet på Røysland har muligheter for å få et helt spesielt innhold. Opplegget er helt unikt, og vil bli annerledes enn andre gårdsferietilbud i Norge. Markedsføringen av Røysland bør derfor ha en spesiell fokus på piplingene og ”piplingaktivitetene”. Opparbeiding av merkevaren ”piplingene”, som bevisst knyttes til Røysland som ”piplinggården”, er et viktig satsingsområde i profilering av stedet. I Norge er det flere ”Røysland ridesenter”, og i og med at det nå er mindre tradisjonelle ridesenteraktiviteter på Røysland i Bø, så er det naturlig å gjøre et navneskifte, f eks til ”Røysland piplinggård” eller ”Piplinggården på Røysland”.

På Røysland er det en egen sti, som er blitt brukt som ridesti og til feltritt. Denne stien og underlaget på stien passer godt for ponniridning. Et godt navn på denne stien er ”Piplingstien”. Den er ca 1,5 km, med mulighet for å forlenge den til ca 2 km innenfor ”indre havn” på Røysland gård. Langs denne stien er det mange muligheter for å lage ulike typer av aktiviteter og opplevelser. Det bør settes opp skilt med egne navn på stiene langs Piplingstien. Eksempler på slike stinavn er: Konglestien, Kantarellstien og Damefallet.

En piplingdiplom kan deles ut til de som har deltatt i piplingaktiviteter på Røysland. Diplomen kan f eks ha en ramme av kvister og pinner, og signeres med fingeravtrykk fra deltakerne.

Det må settes opp informasjonsskilt og henvisningsskilt langs stien. I tillegg er det viktig å håndtere søppel på en god og effektiv måte. For eksempel ved at familiene tar med all søpla tilbake til gården, og tømmer det der, som siste post på piplingrebusen. Det forutsettes da at man har fokus på dette, f eks under mottaksdelen, informasjon på stien underveis, og som del av premieren (diplom), og som kåring av f eks ”miljø og piplingfamilie”.

5.5.1 Piplinghola

Det finnes ikke noe skriftlige kilder om piplingene eller piplinghola på Røysland. Vi klarer heller ikke å identifisere opprinnelsen til piplingene og piplinghola på Røysland. Men gamle Guro Røysland snakket mye om piplingene (se kap 4.1.4.1.), og om at det var underjordiske ”folk” som man måtte ha respekt for.

Piplinghola ligger ved stien og rett opp for gården. Familien Ulrichsen har tatt med mange besøkende opp til piplinghola, og i dag ligger det noen ”spor” etter piplingene igjen inne i hola. Piplingene skal bare anes, og ikke sees. ”Sporene” i piplinghola bør si noe om piplingenes daglige behov. Det bør også legges opp til noen ritualer ved piplinghola, f eks at man skal pipe (rope) før man går inn mot hola, og/eller at man skal gå tre runder rundt hola/steinen før man titter inn der. Slik ”varsling” vil også da kunne knyttes til begrepet ”pipe”, som i eldre tider hadde ulike betydninger om varsling av at noe skulle skje.

Fra stien, og der man tar av til piplinghola, bør det være et informasjonsskilt med noen enkle ”piplingønsker” (regler) som barn forstår, og som forteller om hvordan man skal forholde seg til (hvilke aktiviteter man skal gjøre), både før man går inn mot hola og når man er ved den. ”Piplingønskene” kan skisseres som litt diffuse hendelser, som sier noe om hva som kommer til å skje om barna ikke forholder seg til piplingenes regler og ønsker.

Tidligere satt en ”piplingkjerring” i hola, og en gang Ellen og mora gikk tur der, så hørte de lyder og jamring fra hola. De trodde jamringen kom fra piplinghola, men trolig var det to tre som låg og gnissa mot hverandre. De lagde historier om tre som hadde blåst ned, og at det var piplingene som hadde vært på ferde. Dette er bakgrunnen for at piplingkjerringa en tid hadde sin naturlige plass i piplinghola. Med litt praktisk tilrettelegging er det mulig å lage slike lyder nå også, for eksempel jamringslyder som starter automatisk (sensor som starter lyden når man går inn mot hola), eller enklere utstyr som f eks gir lyder i vind. Det skal ryddes litt mer rundt hola og i området rundt dette stedet.

Stedet er unikt, og det er muligheter for å lage mer ut av dette stedet. Det anbefales også å rendyrke hola til bruk i forbindelse med piplingene og piplingfortellinger, i stedet for som et sted der trollet er/var. Troll er så mye brukt av andre, både som suvenir og i andre sammenhenger, at det er i ferd med å bli oppbrukt. Det er heller ikke noe spesielt ved troll på Røysland, sammenlignet med andre steder i Norge. Med piplingene er det annerledes. Piplinger er nytt for folk flest, og det er uendelig med muligheter for å lage ulike opplegg og aktiviteter om og rundt piplingene på Røysland.

På Lokkarhaugen (bak Piplinghola) sto de og lokka på dyra. Det er laga en del "historier" om Lokkarhaugen, som er mye brukt opp gjennom tidene, og som kan brukes i ulike sammenhenger også i dag. Skrik frå Lokkarhaugen kan man høre helt inn i Bjønndalen.

5.5.2 Ølla

Retta bak Piplinghola er det en "ølle". Denne ølla var et "treffpunkt" for dyr og piplinger. Tidligere var dette en brønn, og en reservevannkilde. Stedet der piplinghola og ølla er, passer godt som stedet der det fortelles hele eller deler fra mormor Evas brev. For eksempel passer fortellingen om Tussejenta som holdt på å drukne. Det kan f eks legges en liten ei-nerkvist (som det fortelles om i brevet) ved siden av brønnen, som symbol på at det var "her det kanskje skjedde". Av sikkerhetsmessige grunner bør det settes opp et gjerde rundt ølla.

5.5.3 Nepekåsa

Foto tatt av Anne-Guri Kåsene

Stien går også over Rådyrjordet. Trolig heter det slik fordi det er sett mye rådyr der. Rådyrjordet kan fungere som en rasteplass, og det må legges til rette for enkle sitteplasser der (slik piplingene sitter når de er ute og raster).

På Nepekåsa kan man også ha aktiviteter som:

- Hesteskokasting
- Melkespannkasting
- Leke gjemsel
- Ha konglekrig
- Lage skulpturer av det som fins i området og skogen
- Pil og bue

På Nepekåsaområdet (eller andre steder langs piplingstien) kan det spikres opp masker på trestuver, slik Moltke Moe fortalte at han hadde sett på sin ferd mellom Årmoddalen og Sauland.

I Røyslandområdet er det også en del gamle jordhauger, som tidligere kan ha vært brukt som lagringssteder. Her er det gode muligheter for å lage underjordiske ganger, som barn kan krabbe gjennom, på leting etter piplingspor.

5.5.4 Brønnsjordet

På Brønnsjordet kan det bygges opp en egen grillplass, der familiene kan tilberede sin egen grillmat eller spise piplingmeny.

5.6 Piplingmeny for barn/familier

Det bør lages en eller flere piplingmenyer retta mot ulike målgrupper. En barnemeny kan for eksempel bestå av pølser, piplingbrød og piplingsaft (eplesaft fra Sauherad).

Piplingmenyen bør være selvkomponerte ”pakker” som framhever stedets særpreg og som selges på Røysland. Det må da lages et enkelt opplegg for tilberedelse/pakking, oppbevaring og salg av en slik meny.

5.7 Piplingfest

Piplingaktivitetene på Røysland skal legges opp slik at de er mest mulig ”selvgående” for vertskapet og driverne av gården. Det skal være et mottaks- og avreiseopplegg, men ut over det er det tenkt at opplegget på gården og i området rundt er forberedt og lagt opp slik at familiene selv skal kunne gjennomføre aktivitetene. I sommersesongen, og til andre avtalte tider, er det imidlertid muligheter for å arrangere noe mer, for eksempel en Piplingfest. På et slikt arrangement kan det for eksempel arrangeres:

- Eventyrstunder med høytlesing og fortellinger om Piplingene og Tussebryllupet
- Piplingteater – lage teater med utgangspunkt i fortellinger om Piplingene, Piplinghola, Tussebryllupet, ..
- Piplingdans og musikk på tunet. Forestillinger der barn er utkledd som piplinger (i piplingkostymer) – for eksempel i samarbeid med Kulturskolen
- Piplingdans rundt Piplinghola, der barn/besøkende kan leie og ikle seg kostymer

5.8 Andre eventyr og fortellinger

I forbindelse med de ulike arrangementer, kan man også benytte andre eventyr og fortellinger, f eks om hest og tusser, bjørnehistorier, osv. (se foran). Likevel er det trolig alle piplinghistoriene som bør benyttes mest, fordi dette er det mest særpregede fra Røysland, og det som bidrar mest i oppbyggingen av merkevaren om piplingene og ”piplinggården”.

5.9 Landskapet på Røysland

Røyslandområdet har et særpreget ”hyllelandskap”. Slik landskapsform finner man også flere andre steder i Bø, f eks ved Bryggefjell og Eriksteinfjellet. Landskapet er blitt slik

som et resultat fra istiden. Isens hovedbevegelsesretning har vært fra nord mot sør, men fjellpartier og daler har forårsaket lokale variasjoner i isstrømmens retning. Under siste istids avsmeltingsfase ble det meste av løsmaterialet avsatt der en finner det i dag.

Grunnfjellet på Røysland (og Lifjellområdet) er *kvartsitt*, mens resten av Bø er granitt/gneis, og i et belte mellom granittområdene og kvartsittområdene er det en sone med amfibolitt (omdannet mørk bergart). Kvartsitt er en av de mest vanlige mineraler i jordskorpen. Kvartsitten i området Lifjell-Raunelifjell kalles Lifjellkvartsitt.

Kvartærgeologisk kartverk bekrefter at Røyslandområdet har en planstruktur med lagdeling. Landskapsformene er preget av kvartsittens planstruktur, med lagdeling og foliasjon (parallelstruktur i en omdannet bergart). Slik lagdeling er dannet i forbindelse med omdannelse og jordskorpefoldinger.

Kvartsitten var opprinnelig sandstein og grus, som ved trykk og temperatur er blitt omdannet til kvartsitt. Kvartsitten har et høyt innhold av mineralet kvarts (SiO_2), og er derfor fattig på plantenæringsstoffer. På Røysland er det mye granskog og blåbærlyng. Vegetasjonskart fra området viser at der er barskog med middels til lav bonitet (næringsfattig). Granskog vokser der det tidligere har vært dyrka mark, eller der det er morenejord under. Morenejord ble dannet ved isens skuring på landoverflata, og morenen stammer hovedsakelig fra kvartsitten. Det høye innholdet av kvarts fører til at den har en svært liten evne til å nøytralisere syrer, f eks sur nedbør.

Bergartenes struktur er vesentlig for utviklingen og formingen av landskapet. Sprekkretninger og fallvinkel er viktige for utviklingen. I Bø finner man et såkalt ”rektangulært mønster”, og hovedsprekkretningene er nord-vest og sør-øst. Den øvre delen av Bø-dalen (f eks Eriksteinfjellet) har en bratt, trappetrinnlignende profil, der grunnlaget for vegetasjonen finnes på hyllene, hvor det har samlet seg litt forvittringsmateriale¹³. Selv om landskapet ikke er så bratt på Røysland som i Eriksteinfjellet, så finner man likevel noe av de samme formasjonene, med en trappetrinnlignende profil eller ”hyller”.

5.10 Andre gårdsferieopplevelser

Andre aktiviteter i tilknytning til gårdsferiekonseptet som det er muligheter for å bearbeide videre kan være:

- Klatring/rappellering i hyllelandskapet (for barn)
- Piplingkonge og/eller Piplingdronning
- Natur, flora og fauna
- Aktiviteter for å sanse naturen (lytte, se, smake, lukte)
- Konkurranser: labyrint, gjetteleiker, natursti med spørsmål og premiering, skattejakt langs piplingløypa, piplingrebus (fysisk ute, papirrebus, nettrebus)

¹³ Olsen og Jansen, ”Kvartærgeologien i Bø”, TDH 1973

6 PIPLINGSKÅLEN¹⁴ SOM OPPLEVELSESPRODUKT

6.1 Langhus og skåle

Jernaldergården Ullandhaug ved Stavanger

De såkalte *langhus* kom da menneskene begynte med husdyr og dyrking av jorda, og i Skandinavia ble langhus den første helårsboligen. Langhus er et samlebegrep, som arkeologer bruker om den førhistoriske huskonstruksjonen som omfatter langstrakte hus og bygninger. Husa hadde et indre reisverk av tre. Ytterveggene hadde ulike konstruksjoner og flere typer av materiale. En variant var konstruert som flettverksvegg av greiner kledd med leire, en annen var sleppverk (liggende plank) eller palisandervegg av tre (stående plank). I tillegg til denne veggen kunne det også være en ytre, beskyttende vegg av stein, torv eller begge deler. Trolig var den normale vegghøyde i slike hus fra 1,60 m til 2 meter. Husa hadde valmtak¹⁵ eller saltak (mønetak), som var dekt med never og torv, spon eller siv. Inngangen låg oftest på langsiden. Innvendig var gjerne huset inndelt i flere rom, trolig med lettvegger utført i flettverksteknikk. Det er vanlig å skille mellom to- og tre-skipa langhus, som har å gjøre med den indre romdelingen. I et to-skipa langhus er det indre rommet delt på midten langsætter av en rad med stolper som bærer taket. Det indre rommet har således hatt to skip, ett på hver side av raden med takbærende stolper. I et tre-skipa langhus holdes taket oppe av to parallelle rader med takbærende stolper, slik at det indre rommet blir tredelt med et midtskip og to sideskip. Tre-skipa langhus ble brukt helt fram til lafteteknikken ble tatt i bruk. Gulvene i langhusene var leirgulv, ofte blåleire med sand og strå. Når gulvet størknet, hadde det et støvfritt lag, som mest kan sammenlignes med pussa betong.

Mange langhus har fungert både som bolig for mennesker og fjøs for buskapen. I de eldste langhusene i steinalderen og fram til 5-600 tallet var det trolig fjøs i den ene delen av

¹⁴ En "skåle" betyr langhus

¹⁵ **valmtak**, skråtak hvor takflatene skrånar jevnt ned til alle fire sider

langhusene. Boligdelen hadde gjerne et ildsted plassert midt i rommet. Det fins imidlertid mange eksempler på at langhus har hatt andre funksjoner også, slik som lager, verksted, eller forsamlingshus (hall). Langhus, med ulike funksjoner under ett tak, forsvinner trolig i løpet av vikingtiden. Det finnes få spor av langhus som er nyere enn 800-tallet. Etter den tid kom det konstruksjoner som ligger mer på overflaten (laftehus), og der man i ettertid ser spor etter mur og ildplasser. Det ble da også mer vanlig med flere småhus, med spesialiserte hus til forskjellig formål og bruk.

En *skåle* betyr langhus, eller et hovedbygg på en gård. Skåle kan også bety hus med større stue til festbruk. En annen betydning er en gang inne i et uthus, eller en svalgang. Det fins lite litteratur om skålen, men Gunnar Leiro har i "Boka om skålen" tegninger med eksempel på en variant av en skåle og hvordan den ble bygget. I Norge fins det eksempler på langhus på Ullandhaug ved Stavanger og på Borg i Lofoten.

6.2 Piplingskålen på Røysland

Familien Ulrichsen har planer om å bygge en piplingskåle på Røysland. Huset skal se ut som et langhus, og ta utgangspunkt i byggeskikken fra "langhustiden" (fram til Vikingtida – før vikinghusene kom). Slike hus fins det per i dag svært få av i Norge, og et langhus på Røysland vil gi gården både mer særpreg og bli et unikt tilbud i regionen.

Piplingskålen skal ligge på gården, mellom den gamle saga og inn mot "hylla" i landskapet. Langhuset skal være minst mulig synlig i naturen, og "gli" inn som en naturlig del av hyllelandskapet (se tidligere omtale av dette). Huset skal ha plass til inntil 70 personer. Innvendig skal det være en eller flere lettvegger/skillevegger, slik at skålen også skal kunne egne seg for mindre grupper (15-20 personer).

Piplingskålen skal plasseres inn mot fjellet (hylla), slik at den ene langveggen blir inn mot fjellveggen. Den andre langveggen skal mures opp (ytre vegg) med naturstein. Det skal være torv på taket, og taket skal gå fra kanten av jordet (på toppen av hylla) og til muren. Endeveggene skal ha tømmervegger. Inngangsdør til skålen skal være på endeveggen. På natursteinsveggen skal det være lange rektangulære smårutete vinduer i for eksempel smijern. Vinduene må være så lange at det kommer inn passe med dagslys.

I huset skal det være to ildsteder. Langhuset skal ha tregolv og tretak, og innerveggene kan være en kombinasjon av tre og stein. Det må bygges ventilasjonsanlegg/vifte, både for lufting, og slik at ildstedene får god trekk. Det skal legges inn vann, toalett og strøm, men langhuset skal også ha olje-/parafinlamper som "koselys". Langhuset skal innredes med langbord, skiver og benker langs endeveggene.

På sikt er det også planer om å lage en utescene, m/danseplattung, på nedsiden av skålen.

Under planlegging/bygging av langhuset, kan Røysland benytte seg av arkeologer, med spesialkompetanse på byggeskikk av langhus (se litteratur og kildelista bak i rapporten). I tillegg kan det være aktuelt å bruke Olav Skjeldal (som arkitekt) og Ottar Romtveit (om det tømmerfaglige). Andre aktuelle fagpersoner er Jørn Berget, som driver med oppussing av gamle hus. Røysland har selv tømmer og stein som skal til for å bygge et langhus.

Piplingskålekonseptet kan deles i to:

1. Utleie av piplingskålen
2. Pakkeløsning – der Røysland utvikler og selger pakker, som i tillegg til leie av skålen også inkluderer mat og aktiviteter/underholdning

6.3 Utleie av piplingskålen

Utleiekonseptet går ut på at gjestene inngår avtale om leie av piplingskålen, og der gjestene selv sørger for å ha med/bestille mat og drikke. Viktige samarbeidspartnere for matbestilling er derfor Årnes kafeteria, Bø Tradisjonsmat eller Eikvang gårdsmat i Lunde.

Røysland tilbyr time- eller døgnpris for utleie av piplingskålen, inkl rengjøring/opprydding. Utleiepriser fastsettes etter størrelse på gruppa og type målgruppe. (Differensiert prissystem.)

Piplingskålen kan også benyttes som overnattingssted, f eks i forbindelse med ryttersamlinger. Døgnprisen¹⁶ fra kr 200 per person, inkl madrass/overnattingsplass og stallplass for hest. Maks antall overnattingsplasser kan være opp til 15 personer.

6.4 Piplingskålen og opplevelsespakker

I denne pakken er alt inkludert, dvs leie av skålen (inkl tilrettelegging og rengjøring/opprydding), mat, drikke og ulike aktiviteter/underholdningsopplegg.

Det bør utvikles 2-3 spesialmenyer, eller ”piplingmenyer”, som kundene kan velge fra når de bestiller opplevelsespakken. En slik spesialmeny kan utvikles i samarbeid med et cateringsselskap, f eks Årnes kafé, Bø Tradisjonsmat eller Eikvang gårdsmat.

I tillegg bør kunden kunne velge fra en ”aktivitetsmeny”, avhengig av årstid og anledning. En hovedaktivitet i en slik ”meny” kan være ”Ut på skrekkstien”.

”Ut på skrekkstien”

Denne aktiviteten skal utvikle sansene (lytte/høre, se) til folk. Det skal lages et opplegg der folk blir ”leda” gjennom en skrekksti, som skal gå fra piplingskålen, på deler av piplingstien og rundt piplinghola. Primært skal det gå på lyder i naturen. Eksempler på slike lyder kan være rådyr eller hjort som skriker fra skogen. Eller det kan lages enkle praktiske ting

¹⁶ Prisantydning gitt i møte 26.2.07

som gir ulike lyder i vinden (tre som gnis mot hverandre, bjeller, ulelyder, osv.). Det kan også lages lyder av hester og skritt. Poenget er å utnytte naturen, terrenget og mørket, og de mange historiene fra Røysland. Det kan også legges opp til at ulike hjelpere kaster kongler eller lager ulyder; f eks lyder slik at folk aner ”ryttere i mørket”, eller ”utklede piplinger”, som anes borte fra skogen, snubletråd med pipling som ramler ned, eller snubletråd ved brønnen, slik at en bøtte ramler ut i brønnen. Skrekkstiaktivitetene bør utvikles gradvis, slik at man får erfaringer med hva som er virkningsfullt, og som gir gode tilbakemeldinger fra folk (og ulike målgrupper) som er med på disse aktivitetene.

Andre aktiviteter som tilbud i opplevelsespakka

- Piplingleik (f eks ”lukteleik”, ”lytteleik” eller spørrekonkurranser)
- Tilby piplingkostymer for utkledding
- Arrangere piplingbryllup, slik det er fortalt i mormor Eva sitt brev
- Underholdning
 - Musikk (gitar, fiolin, fele, fløyte, eller andre instrumenter)
 - Sang
 - Opplesing (f eks om piplingene eller andre eventyr)
 - Sibylla Sirkus

6.4.1 Vinteraktiviteter på Røysland

Noen av tilbudene i opplevelseskonseptet er best egnet vår/sommer/høst. Det er derfor viktig at Røysland også har aktivitetstilbud som passer i vinterhalvåret. Eksempler på slike aktivitetstilbud er:

- Kanefart
- Snørekjøring med ponnier og mini-ski (for barn og voksne)
- Skileik/konkurranser:
 - Aking, med hopp for akebrett
 - Skihopping (f eks med ski fra skimakingsverkstedet i Morgedal)
- Rulling i snøen

6.4.2 Piplingkostymer og salgsobjekter

Det bør designes og lages egne piplingklær og -kostymer til bruk i ulike sammenhenger, for eksempel vertskapskostymer, bryllupskostymer (piplingbryllup) og utleiekostymer. Disse kostymene bør lages etter gamle mønstre, farger og materialer, f eks grått grovstrikk, vadmel, skinn og tinn/sølv. Utleiekostymene bør utformes slik at det er en størrelse for voksne og en størrelse for barn (variant av omslagsklær).

Ved avdeling for Folkekultur, HiT/Rauland, kan man trolig få hjelp fra studenter (som studentoppgave) til å tegne/designe ulike kostymer og til valg av mønstre og materialer.

I tillegg til design/syng av ulike kostymer, vil det også trolig være grunnlag for å utvikle egne salgsobjekter, for eksempel piplingsokker, piplingvotter og/eller piplingluer.

6.5 Målgrupper

Målgrupper for utleie av skålen og ulike pakkeløsninger:

- Hotellgjester/grupper fra Bø hotell, Lifjellstua, Solstua, Norsjø hotell, Morgedal hotell, Vrådal hotell, grupper fra campingplasser og fra andre overnattingssteder i regionen
- Jubileer og fødselsdager
- Vennegjenger
- Bedrifter i regionen (bedriftsfester/-samlinger)
- Singletreff; ”Speed-date” med piplingtreff
- Foreninger for aleneforeldre, ”helgepappaer”, osv
- Rideklubber
- Hundeklubber
- Andre klubber og foreninger
- Avslutningsfester
- Festivaler (Telemarksfestivalen,..)
- Ungdomsgrupper (f eks KRIK, speidergrupper, 4 H,..)
- Bryllup, konfirmasjon, dåp

Det bør utvikles et differensiert prissystem for ulike pakker og for ulike målgrupper.

Prisstrukturen kan for eksempel være lagt opp slik:

1. Pris for leie av piplingskålen, inkludert meny A, pris kr per person, meny B, pris kr, osv.
2. Pris for leie av piplingskålen + mat (menyvalg), og i tillegg valg fra aktivitetsmenyen, for eksempel
 - ”Ut på Skrekksti”
 - Piplingleik/konkurranser
 - Underholdning, varierende pris, avhengig av hvem som opptrer
 - Piplingbryllup
 - Utleie av kostymer
 - Ulike vinteraktiviteter

Full pakke, med tilbud om ulike aktiviteter, vil være det tilbudet som har potensial i seg til å skape størst merverdi og dermed inntjening på Røysland.

7 FORMIDLING

7.1 Eventyr og myter

Mennesket har gjennom alle tider skapt historier, myter og eventyr. Folkeeventyrene er opprinnelige muntlige fortellinger, som har vandret fra generasjon til generasjon. Selv om eventyrene ofte var både lite høytidelige og lekne i sin form, så er det mye som tyder på at de tidligere ble formidlet med dyp respekt. Historiefortellere hadde gjerne en status i lokalsamfunnet, og rollen som forteller gikk ofte fra generasjon til generasjon innen samme slekt.

Folkeeventyrene deles gjerne inn i tre kategorier¹⁷; dyreeventyr, skjemteeventyr og de egentlige eventyrene. Dyreeventyrene var gjerne eventyr om den ”slu reven” eller den ”slemme ulven”, mens skjemteeventyrene er mer humoristiske historier, som gjerne gjør narr av folks dumheter og narraktigheter. *De egentlige eventyrene* har ofte et sterkt innslag av det magiske og overnaturlige. Ofte har eventyrene en kombinasjon av de ulike kategoriene. Det finnes mange likhetstrekk mellom myter og eventyr, og særlig mellom myter og *de egentlige eventyrene*. Mytene handler om bestemte personer/folk, på et bestemt sted, og med bestemte navn. Det vil si at hendelser ikke kunne skjedd noen annen person enn den bestemte helten som myten forteller om. Mytene er altså mer unike enn eventyrene, som gjerne er mer universelle. Myter blir også ofte brukt om fortellinger fra førhistorisk tid og i fortellinger om guder og deres forhold til mennesker. (Andre typer myter oppstår gjerne om minoritetsgrupper, politiske partier, enkeltpersoner, osv., men da har begrepet en annen betydning; uriktig oppfatning eller oppspinn.) Andre viktige forskjeller mellom eventyrene og mytene er at eventyrene foregår utenfor ”tid og rom”, de lar seg ikke tidfeste, og stedene kan ikke gjenkjennes eller lokaliseres.

Selv om eventyr og myter som sagt har mange fellestrekk, så er det også viktige forskjeller. Det er vel kanskje riktig å si at myter er mer identitetsskapende enn eventyr. Identitet handler ofte om steder, og mytene kan henføres til steder. Mytene er ofte kulturbetinget, og reflekterer den kulturen de har sin opprinnelse fra.

7.1.1 Piplingene på Røysland – myter, eventyr eller fortellinger?

Piplingene kan henføres og assosieres med Røysland. Piplingene på Røysland har fellestrekk både med eventyr og myter. Den fortellende diktingen, og at ”personer” framstilles som en blanding av virkelighet og uvirkelighet, passer godt i definisjonen på eventyr. Likevel er piplingene på Røysland ikke noe universelt eventyr, slik eventyr om for eksempel troll er. Bryllup er med i hendingsforløpet i mange eventyr, så også i Piplingbryllupet på Røysland. Det er altså vanskelig å helt klart gi en kategorisering av hva piplinger er, men trolig har de flest fellestrekk med eventyrene (folkeeventyrene).

¹⁷ Aafoss, Hilde J, ”Veien til selvtilblivelse”, UiO, 2002

Denne begrepsdiskusjonen (om det er eventyr eller myter) er i seg selv ikke så viktig. Det viktige er "eierskapet" til fortellingene, og at piplingene er sterkt knyttet til Røysland. Piplingene kan også til en viss grad tidfestes (til den tiden Guro Røysland fortalte om at hun såg piplingene på Røysland), som er ca 100 år siden.

Assosiasjoner er trolig den sterkeste kraften for å kunne forsterke identiteten og særpreget på et sted. Vi kjenner ikke til at piplinger blir assosiert med noe annet sted enn nettopp Røysland. På den måten er piplinger og alle "piplingbegrepene" noe særskilt for Røysland. Man kan altså utvikle det identitetsmessige ved å ha sterk fokus på det spesielle, og på noe som andre ikke har eller kan kopiere. Piplingene er noe unikt og representerer altså et verdifullt aktiva for et sted som Røysland.

"Assosiasjonsutvikling" og merkevarebygging handler mye om formidling og markedsføring for å gjøre seg kjent. Det er en krevende (og ofte dyr) prosess. Likevel kan nok mye gjøres med forholdsvis enkle midler for å gjøre Røysland og piplingene mer synlige. Piplingene representerer noe "nytt", og det er derfor trolig forholdsvis lett å få til gode presseoppslag om dette, om man har en gjennomtenkt strategi for hvordan man skal gjøre det. Det er imidlertid viktig at man har bygget opp noen "håndfaste" aktiviteter, slik at piplinghistoriene ikke bare blir fortellinger som blir brukt i ulike typer av media. Poenget er altså å finne den rette balansen mellom markedsføring av piplingene (for å gjøre dem kjent), og det forretningsmessige potensial som ligger i "fortellingsproduktene" til bruk i ulike opplevelseshistorier på Røysland.

7.2 Muntlige fortellinger og fortellerkunst

Vi har den senere tid sett at det er økende interesse for formidling av eventyr gjennom ulike medier, og en vektlegging av eventyr som inspirasjon innenfor teater, kunst, bøker, film, osv. Selv om mye fortsatt formidles i skriftlig form, så tar bilder mer og mer over. TV, video og film er likevel et "dødt" medium. Det er "lukket" i den forstand at publikum eller seer/lytter ikke kan påvirke prosessen, og ved at det blir en enveiskommunikasjon.

En forteller og en fortellersituasjon er annerledes. En god forteller vil la seg inspirere av publikum, og være i stand til der og da å kunne improvisere i forhold til det publikum fortelleren har foran seg. De virkemidlene fortelleren har til rådighet er stemmen, følelsene, tempo, rytme, bevegelse og eventuelt sang og musikk. Den store interessen for *fortellinger* skyldes trolig et behov for å gjenvinne ordet, lytte sammen med andre mennesker til historier, og være medskapende i denne prosessen; lytteren selv skaper selv sine indre bilder¹⁸. Viktig er også all visdom, humor og menneskelig innsikt som vi finner i myter og eventyr.

¹⁸ Jerstad, Marit, "Fortellerkunst", 2002

Muntlige fortellinger er altså en metode som brukes, ikke bare i skoler og i kulturelle sammenhenger, men også i terapi. Psykologer og terapeuter benytter eventyr og myter, fordi urbildene i dem er en del av menneskehetens dype innsikt om vår psyke. I vår stressende og pressende moderne samfunn underholder, leger og aktiviserer en muntlig fortellersituasjon mer enn tradisjonelle enveis massemedier.

Eventyr og andre mer ”levende” former for fortellinger blir også stadig mer brukt innenfor det vi kaller opplevelsesnæringene (kultur, natur og reiseliv), og da gjerne også som et identitetsskapende element. Totalt sett er altså innholdet i fortellingene, fortelleren selv, og måten dette gjøres på (fortellerkunsten) med på å utvikle et mer særpreget opplevelsesprodukt.

Bak i rapporten (under kilder) finnes en del navn på personer med kompetanse i fortellerkunst og fortellerteknikk. På nettstedet <http://norskfortellerforum.org/fortellere.htm> er det en oversikt over norske fortellere som tilbyr slik kompetanse, og som i tillegg også arrangerer kurs i fortellerteknikk og muntlig fortelling.

Det kan også være en mulighet i å benytte såkalt ”digital historiefortelling”, som et supplement til levende formidlingsformer. Høgskolen i Oslo tilbyr slike kurs, der man selv kan lage sin egen digitale fortelling.

7.3 ”Nettpipling” - Piplingene på nettet

Det bør lages egne nettsider om Piplingene på Røysland, som knyttes opp mot gårdens hjemmesider. Nettsidene bør ha god struktur og et innhold som forteller akkurat passe mye om piplingene, slik at det fungerer som en ”aperitif” som resulterer i et besøk på gården. Nettsidene bør ha en presentasjon av piplingene, med en kort fortelling om hva det er, litt historie om piplingene på Røysland, litt om piplingehola, piplingstien og aktuelle piplingaktiviteter.

Nettsidene bør og presentere piplingskålen (når den er ferdig), utleie, aktiviteter, osv.

Det er også viktig å sikre seg domenerettighetene til de viktigste piplingnavn. Per i dag (mars 2007) er domenene ledige.

7.4 Brosjyrer/Reklamemateriell

Det bør lages en ny brosjyre, som forteller om piplingene på Røysland (hva det er, hvordan piplingene lever, osv.), og som også inneholder et kart over piplingstien og aktiviteter.

Brosjyrene bør legges ut på turistkontorer, Bø Sommarland, hoteller, campingplasser, gårdene som er med i Bø Gardsturisme og andre typiske turiststeder.

8 AKTIVITETER OG INVESTERINGER

Nedenfor er en oppsummering av aktiviteter og hva som skal til av praktisk tilrettelegging for å starte opp med ”piplingaktivitetene” på Røysland.

Gårdsferie/”Piplingveien” som opplevelsesprodukt

Målgrupper: primært familier med barn fra 2-12- år.

<i>Aktiviteter/tilrettelegging</i>	<i>Investeringer/Kostnader</i>	<i>Kommentarer</i>
Større overnattingskapasitet – bygge en ny leilighet for inntil 7 personer	Større investeringer (kr 120 000 – 150 000)	Dør mellom leilighetene
<p>Opplegg for mottak/avreise – overnattingsbesøk</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mottaksopplegg, inkl visning av leilighet og andre praktiske forhold • Opplæring i stell og riding av ponnier • Fortellinger, der ”ponnien” formidler historiene om piplingene 	<p>Må ha en person til stede – totalt ca 2 timers arbeid</p> <p>Fortellingen er laget av Mary-Ann</p>	<p>Har ponnier. Bør være minst 2 personer som kan fylle aktiviteten</p>
<p>Piplingene og piplingstien</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utvikle merkevaren Røysland som piplinggård <ul style="list-style-type: none"> ○ Begreper og profilering ○ Bruk av fortellinger i ulike sammenhenger • Piplingstien – praktisk tilrettelegging (utvikle/forbedre løypa, navneskilt, informasjonsskilt, søppelhåndtering, osv.) • Piplinghola – praktisk tilrettelegging <ul style="list-style-type: none"> ○ utvikle/forbedre hola og området rundt, lage lyder,.. ○ forbedre/sikre ølla og knytte den til symbol fra piplingfortellinger ○ Nepekåsa <ul style="list-style-type: none"> • Rasteplass og sitteplasser • Aktiviteter (hesteskokasting, melkespannkasting, leke gjemsel, konglekrieg, skulptu- 	<p>Større kostnader</p> <p>Litt investeringer, mest praktisk arbeid (egeninnsats)</p> <p>Litt investeringer, mest praktisk arbeid</p> <p>Mest praktisk arbeid</p>	

<p>rer/masker, pil og bue, etc.)</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Lage underjordiske ganger ○ Brønsjordet – grill-utstyr/rasteplasser ○ Utvikle enkel piplingmeny til salg på Røysland (barn/fam.meny) 	<p>Egeninnsats</p> <p>Egeninnsats, litt investeringer i utstyr</p> <p>Egeninnsats</p>	<p>F eks piplingbrød, pølser, eplesaft</p>
<p>Fortellinger i ulike sammenhenger</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Videreutvikle eksisterende materiale ○ Bruke fortellingene, både om piplingene, hester/tusser, bjørnehistorier, etc. 	<p>Har materialet, lave kostnader</p>	
<p>Andre natur- og gårdsferieopplevelser</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Piplingfest – arrangement til avtalte tider <ul style="list-style-type: none"> ○ Eventyrstunder (høytle-sing/fortellinger) ○ Piplingteater ○ Piplingdans og utkleddinger ○ Utvikle konkurranser ○ Natursanseopplevelser 	<p>Variierende kostnader, avhengig av aktivitet og hva som eventuelt må leies inn av eksterne krefter</p>	
<p>Lage piplingkostymer til</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ utleie ○ vertskap ○ bryllup (mormors fortelling) 	<p>Kostymekostnader</p>	<p>F eks HiT/Rauland studentoppgave</p>

Investeringer i forbindelse med ny leilighet vil trolig bli den største kostnaden. I tillegg vil aktivitetene kreve en del egeninnsats.

Piplingskålen som opplevelsesprodukt

Primærmålgruppa: Grupper av voksne
Men også grupper med barn er aktuelle målgrupper.

<i>Aktiviteter/tilrettelegging</i>	<i>Investeringer/kostnader</i>	<i>Kommentarer</i>
<p>Detaljplanlegge og bygge piplingskålen, og i tillegg</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Innredning ○ Strøm, vann, ventilasjon, toalett, renseanlegg, ildsteder, .. ○ Inventar 	<p>Større investering, men også mye egeninnsats og bruk av egne materialer (tre, stein, torv)</p>	<p>Utarbeide tegninger</p> <p>Godkjenninger fra kommunen</p> <p>Rydding, grøfting, graving, planering, tømmer,</p>

○ Uteområde/utescene		
Planlegge tiltak rundt piplingskålen <ul style="list-style-type: none"> ○ Forberedelser ○ Rengjøring/opprydding ○ Mat og drikke ○ Detaljplanlegge aktivitetspakkene 	Egeninnsats	
Utvikle 2-4 piplingmenyer i samarbeid med lokal cateringsleverandør	Cateringselskapet lager maten. Litt egeninnsats i menyutviklingsfasen.	
Detaljplanlegge aktivitetene <ul style="list-style-type: none"> ○ Utvikle skrekkstien ○ Piplingleik ○ Piplingkostymer ○ Piplingbryllup ○ Underholdning 	Egeninnsats og noe eksterne kostnader, særlig til ulike kostymer Kostn til eksterne	
Vinteraktiviteter <ul style="list-style-type: none"> ○ Kanefart ○ Snørekjøring ○ Skileik/konkurranser 	Litt utstyrs-kostnader (slede og ski)	
Piplingkostymer (se ovenfor) og utvikle salgsobjekter av piplingene (piplingvotter, -sokker, osv)	Noen kostnader	I samarbeid med studenter på HiT/Rauland
Formidlingsopplegg <ul style="list-style-type: none"> ○ Utvikle fortellerkunsten ○ Nettpipling – utvikle nettsider ○ Brosjyrer 	Leie inn ekspertise Noen utviklingskostnader Trykkerikostnader	Se under kilder
Lage prissystem for ren utleie og de ulike opplevelsespakkene	Egeninnsats	

Planlegging og bygging av piplingskålen vil medføre en god del investeringer. Andre kostnader for å komme i gang er sying av kostymer, særlig utleiekostymene (avhengig av antall). I og med at piplingskålen vil bli et helt nytt tilbud på Røysland, og et tilbud som henvender seg til nye målgrupper, så vil det kreve en betydelig innsats til merkevareutvikling, markedsføring og salg.

Litteraturliste og andre kilder

Berget, Jørn, m f, "Lafting", Prosjektoppgave TDH, 1994

" " "Furu og friluftsliv", Kandidatoppgav, HiT, 1996

Bø saga – Bind IV, s 658-661 om garden Røysland

Brekke, Nils Georg, "The Longhouse Tradition of Western Scandinavia", Symposium 1992

Bårdseth, Gro Anita, "Langhus i Østfold", 2004

Gunnheim, Chr, "Gamalt frå Telemork. Segner og sogur.", 1980 (1915)

Jansen, Ivar J, "Lifjellområdet – Kwartærgeologisk og geomorfologisk oversikt", Rapport nr 14, UiO, 1982

Jansen og Olsen, "Kwartærgeologien i Bø", TDH, 1973

Jerstad, Marit, "Fortellerkunst: om eventyr, myter, mytiske bilder, historie og fortellerteknikk", 2002

Lyngestad, Olav, "Ola Andreassen, Norsk-amerikaneren frå Bø. Etterlatte skrifter.", 1973

Moe, Moltke, "Folkeminne frå Bøherad. Etter oppskrifter av Moltke Moe", Norsk Folkeminnelag, 1924

Leiro, Gunnar, "Boka om skålen", 1993

Nordbø, Olav, "Før i tida. Gamalt frå Bøherad", Universitetsforlaget, 1960

Nordbø, Olav og Gundersen, Tom: "Gamal tru or segner og sogur frå Bøherad", 1973

Nordbø, Olav, "Segner og sogur frå Bøherad, Norsk Folkeminnelag", 1945

Nord-Trøndelag Historielag, "Fra langhus til laftahus", Artikkel skrevet av Eskil Følstad i Årbok 2003

Sem, Halvor, "Lifjell i farne tider", Lifjell grunneigarlag Heddal, 1983

Solli, Britt, "Historien i forhistorien. Kokegroper fra eldre jernalder og et langhus fra middelalderen på Borg i Lofoten", Kulturhistorisk museum, UiO, 2006

Konfidensiell fram til 1.4.09

Ulrichsen, Eva, "Tussebryllup ved tjernet", brev til julaften 1979

Øverland, Anne, "Dikt og songar", Eige forlag, 1988

Aafoss, Hilde Johanne, "Veien til selvtilblivelse. Å finne skatten; om myter og individualisjon", Hovedoppgave i psykologi, 2002

Forfatter og årstall ukjent: "Notat om Årmodalen – gardar og slekter"

Andre kilder, nettsteder og kontaktpersoner:

Kartverk:

- Arealressursar for Landbruket i Lifjellområdet, Telemark, 1 : 50 000
- Vegetasjonskart, Gavlesjø, Telemark, 1 : 10 000
- Kwartærgeologi – Telemark, 1 : 250 000
- Naturatlas for Telemark, sand og grusressurser, 1 : 250 000
- Elektroniske berggrunnskart (vektor og raster) på hjemmesidene til Norges Geologiske Undersøkelse: www.ngu.no

Kontaktperson om geologiske kart ved Høgskolen i Telemark er Harald Klempe (tlf 35952767) og Frode Bergan (tlf 35952766) om vegetasjonskart.

Langhus

NIKU (Norsk institutt for kulturminner) oppgir at følgende personer jobber med problemstillinger knytta til langhus:

- Line Grindkåsa (mobil nr 91859275) skriver nå hovedoppgave i arkeologi, blant annet om langhus og om resultater fra utgravinger i Østfold (E6), der de har funnet rester etter langhus. E-post: line.grindkasa@hfstud.uio.no eller line.grindkasa@netcom.no
- Jon Olsen, E-post: jon.olsen@lesja.kommune.no. Arkeolog som arbeider med byggeskikk og rekonstruksjon av langhus.

Jernaldergarden på Ullandhaug

Adr. Ullandhaugveien 165, 4021 Stavanger. Tlf. 51846015,

E-post: jernaldergarden@ark.museum.no

Bilde av Ullandhaug finnes på www.niku.no

Konfidensiell fram til 1.4.09

Fortellerkunst og fortellerteknikk:

Nettsted med oversikt over norske fortellere: <http://norskfortellerforum.org/fortellere.htm>

Aktuelle personer fra regionen:

- Fridun Tørå Karsrud, Notodden, E-post: fridunn@fortelleren.net, Tlf. 41686936
- Helga Samset, Oslo, (opprinnelig fra Bø), E-post: helga@fortelleriet.no, Tlf. 99246121

Andre: Heidi Dahlsveen, Høgskolen i Oslo, Tlf. 97 58 01 21

E-post: heidi@fabelfanter.no Nettadresse: <http://www.dahlsveen.no/>,

Relevante nettadresser om ponniriding:

Stall Nordbye: www.stall-nordbye.com tilbyr ponniriding.

Nettstedet www.hest.no – om ponniriding og ponnitrav

Svensk nettsted www.skagernrunt.se om ponniriding og lekeponnier.

Naustvoll gård <http://naustvollgard.no> i Balestrand.

Lefdal rideskole ved Tønsberg www.lefdal-rideskole.no.